

1 Nog net niet Polen

Net boven Berlijn, aan verkeersknooppunt Dreieck Spreeau, staat de eerste wegwijzer: 'Warschau (Warszawa)'. Dit is nog niet Polen, nog net niet. Hier, op deze E-30, de laatste rechte lijn naar het oosten, zijn je metgezellen de Estste tientonner, de geblutste bestelwagen uit Litouwen en de fonkelnieuwe Mercedes uit Polen. Hier, op deze E-30, zwermen ze langs je heen, als horzels van de autoweg, de vuilwitte minibusjes met Poolse nummerplaten en plaats voor zes passagiers die ze aan de Gentse Dampoort of het Brusselse Munthof hebben opgepikt: onze poetsvrouwen, onze stukadoors, onze fruitplukkers, onze bouwvakkers op weg naar huis, op familiebezoek, op weg naar de kinderen die alweer weken, maanden mama of papa hebben moeten missen.

Eurosieroctwo wordt het fenomeen in Polen genoemd: dat woord vat de vele duizenden half-weeskinderen van de 2,5 miljoen Polen die in het Westen werken. Kinderen die opgroeien bij één thuisblijvende ouder, bij een oom of tante, bij de grootouders, *dziadek* en *babcia*, die het allemaal hoofdschuddend aankijken, hoe die geschiedenis van vrij reizen, van arbeidsmigratie, van Europese Unie zich concreet aandient in hun eigen huishouden in spreidstand van Lublin tot Antwerpen. Onze Poolse migranten zijn

hier, op deze E-30, op weg naar hun kinderen die bij het bezoek met geschenkjes worden overladen om het knagende schuldgevoel van vader of moeder te stillen. Kinderen van deze mensen, in deze witte busjes, bij Berlijn, nog net niet Polen.

Dwars door de voormalige DDR ruk je verder op, langs onafzienbare naaldwouden waarin je herten en evers vermoedt maar nooit te zien krijgt: de bossen zijn langs de hele lengte van de snelweg omheind om ongevalen met overstekend wild te voorkomen. De wouden zijn gigantische openluchtgevangenissen voor dieren. Nog net niet Polen.

Dan wijkt het bos om plaats te maken voor de oever van de Oder. Frankfurt an der Oder is nog Duits, de Oder zelf ook, voor de helft. De eerste paar honderd meter is nog net niet Polen maar midden op de brug over de rivier staat het bord met de Poolse adelaar en de melding dat je het grondgebied betreedt van je bestemming, Rzeczpospolita Polska. Je ruilt de Germaanse wereld voor de Slavische, je krijgt in het eerste Orlen-tankstation een gestolen iPhone aangeboden door een Romavrouw, je verneemt via het eerste verkeersbord dat de stad Terespol op de grens van Polen met Wit-Rusland 658 kilometer van je verwijderd is. Dit is het, Polen, het begin.

2 Péage

Het was nipt, maar in het voorjaar van 2012, kort voor de aanvang van het EK-voetbal, raakte de E-30, of de A-2 zoals hij in het Pools heet, klaar: een nagelnieuw asfaltlint dat via Poznan en Lodz naar hoofdstad Warschau reikt; goeddeels parallel met de oude, trage route dwars door Poznan. En dan door Konin en Kutno, vlekken die nu hun stek als provincienest in volle glorie heroveren. In Warschau verdwijnt de onaffe A-2 in het spaghettibord van nieuwe verbindingstukken, bruggen en op- en afritten die een nieuwe verdieping van asfalt boven je hoofd uittekenen. Maar die hectische hoofdstad, dat is een bestemming voor later.

Kort na de grens, bij dorpjes als Rzepin of Torzym, staan langs de snelweg billboards met afbeeldingen van schaarsgeklede jongedames die clubs in het nabije hinterland aanprijzen, waar jonge Polen die goed geld hebben verdiend in Engeland of Duitsland voor de terugkeer naar huis hun opgekropte heimwee en gedeukte eigenwaarde even kunnen vergeeten in de armen van een lokale schone. Zo pikt iedereen wel een graantje mee van de arbeidsmigratie, de *emigracja za praca*.

Her en der zie je het wormstekig betonnen karkas van een staatsboerderij of *Panstwowe Gospodartswa Rolne (PGR)*, een relict van de halfhartige en immer falende pogingen van de communisten om de Poolse landbouw

te collectiviseren. In deze regio zijn veel woningen en boerderijen opgetrokken *po niemiecckie*, in de Duitse bouwstijl van de vorige, vooroorlogse eigenaars. Naar deze westelijke wingewesten uitgeweken Polen en hun nazaten staan aarzelend tegenover zelfs maar de geringste onderhouds- of renovatiewerken: nog steeds sluimert de vrees dat de Duitser ooit terugkomt om zijn vroegere bezit op te eisen.

Deze A-2 is net als zijn zuidelijke tweelingbroer A-4 (de E-40) naar Wroclaw, Katowice en Krakow een tolweg. Denk Frankrijk, denk autoroutes, denk *péage*: op gezette tijden waaiert de weg breed uit en tref je een rij tolhuisjes waar ongedurige reizigers aanschuiven om een ticket uit een automaat te plukken dat verderop moet worden afgerekend bij professioneel vriendelijke jongedames die, urenlang in het snelweghokje opgehokt, op deze wijze hun brood verdienen. Tot Krakow suis je door het Poolse landschap vol zilverberken als een biljartbal over zijn gladde laken.

Langs de snelwegen verrijzen nagelnieuwe tankstations van de Totals en Shells van deze wereld met bijhorende winkeltjes waar je Twix of Red Bull kopen kan; ze zijn net als de vernieuwde luchthavens in de grote Poolse steden anonieme, kosmopolitische oases van globalisering. Enkel de hoek met kranten en tijdschriften, de *Prasa*, is hier Pools. En uiteraard de

zloty's, de Poolse munt, die je in het aanpalende Kantor koopt tegen 4 zloty per harde euro.

Maar verlaat je deze enclave van asfalt, tolhokjes, geluidsschermen en cleane douchehokjes voor truckers, dan beland je prompt in het Polen van de *Zajazd* met *staropolska menu*, het houten Poolse wegrestaurant waar je de *pierogi ruskie* (raviolizakjes gevuld met een mengeling van aardappel, uit en witte kaas), de *sledz w oleju* (haring in olie), de *kotlet schabowy* (varkensschnitzel) of de *placki ziemniaczane* (aardappelpannenkoeken) doorspoelt met Zubrowka-wodka en Zywiec-pils. Het Polen van de *trowka's*, straathoertjes die langs de kant van de met bos omgeven provincieweg warm ingeduffeld geduldig wachten tot een klant halt houdt voor een vluchtige blow-job. Het Polen van de ontelbare producenten van metalen dakpannen in kleuren als, naast het klassieke terracotta, helblauw, felgroen of oker. Het Polen van dorpen met namen tjokvol rz, cz, sz en een schrijnend tekort aan klinkers.

Verlaat je ook die wegen, dan bereik je langs kleine, vaak onverharde wegjes dorpjes die één, twee of vijf kilometer maar tegelijkertijd enkele decennia van de grotere weg af liggen. Dan ervaar je het taaie rurale Polen van houten huizen met in de voortuin een rij boerenbloemen, van mariale kapelletjes versierd met kleurrijke linten, van Ursus-tractoren bestuurd door mannen met verweerde koppen, van jonge moeders met drie kleine kinderen wandelend op een verbeeld voetpad, van de geur van brandend hout in de winter en van gemaaid hooi in de zomer. Een Polen van stilte.

Zo schil je de lagen af van Polen als van een ui waarvan je driftig op zoek bent naar de kern, maar of je die vindt? In je hand hou je hoe dan ook een reeks schillen die op merkwaardige wijze in elkaar passen en toelaten dat je als een sociale archeoloog de veelgelaagde identiteit van dit land bekijkt, proeft, beleeft.